

André Siegfried

A Földközi-tenger

(részlet)

*„Mivel ez a tenger, hála a görögöknek,
irodalmi tenger, a professzorok tévesen azt hiszik,
hogy az ember uralkodik rajta s a költészet bölcsé tette,
holott ennek az ellenkezője az igaz.
Minden, ami összefüggésben van a Földközi-tengerrel,
eruptív, örvénylő, tornádó jellegű...”*

„A Földközi-tenger: antisivatag.”

Paul Morand

*„(...) ez az egység tenger és hegység, tenger és sivatag, tenger és óceán
csaknem kiáltó ellentéteiből alakul ki.”
a szerző*

A Földközi-tenger csupa fény, sokkal inkább fény, mint szín.

A fény tündöklő, a színek lágyabbak, néha szegények, s a fény nélkül nem léteznének.

„Ősszel láthatjuk – írja Paul Morand –, hogy a délvidék szélhámos, amely mindent a naptól vett kölcsön. A mediterrán övezet az északi tájaknak hagyja a vad színek tarkaságát, ez a finom tónusok, a beige, a rózsaszín, a szelíd fehér, az aranyos rozsdá, a Corot-nak és Picasso-nak oly kedves ezüstszürke éghajlata; nem a széthúzó hangok és a diszharmonikus viharzás, hanem a dallamos ritmusok hazája; ez a királysága annak a gyakran lappangó stílusnak, amely egyformán uralkodik a nyers és az óriási alkotásokon s a mozaikok végtelenül kicsi szerkezetén.”

Ez ég alatt tehát a fényt mindenekelőtt szeretni kell, mert kibontja a vonalakot, a tervrajzot, nem hagy veszendőbe egyetlen részletet, egyetlen fokozaatot sem. Druet képkereskedő vásárlóinak számos képet megmutatott, midőn Marquet egyik délvidéki tájképét mutatta, egyszerűen csak ennyit mondott: „Most fényt fog látni”.

Kitűnő vezetők állnak rendelkezésünkre. Az irodalomban Fromentin, Daudet, a festészetben Claude Lorrain, Delacroix, de főleg Renoir, Cézanne és Van Gogh, de Besnard, Matisse, Marquet, Dunoyer de Segonzac és Othon Fiesz is. Segítségükkel megtalálhatjuk a légkör egyéniségét alkotó alapszíneket, a messzes sziklák tündöklő fehérségét, az ősi városok ólelefántcsont színét, a tenger kőserű kékjét, a levelek szürkességbe hajló töppedt zöldjét, az ég mély kékjét, a naplementék arannyal tarkázott ametisztjét. Ha körbe megyünk, árnyalatokat is észlelhetünk, Spanyolországban az óceánszínbe hajló kékséget, a Boszporuszon, napnyugtakor a feketébe hajló kékszínt. Ahol ezek a színek megszűnnek s helyüket átadják más színeknek, a Földközi-tenger világának vége.

Íme, miként foglalta össze egy festő barátom (Berény festő) az Alpes Maritimes-beli Vence-i táj alapszíneit napsütéses időben: „A levegő kék, az ég kékeszöld. A fény meleg és intenzív. Váltakozva hol sok, hol kevés a nedvesség. Ebből következik az élénkzöld színek és a csillogó levelű növényzet hiánya. Mivel a levegőben nagyon sok a porszem, a fény »fölmelegíti« a szürke és okkersárga színeket s a földszínt. Mindebből a következő eredményt vezetem le a környék összhangja szempontjából: az ég kék és kékeszöld. Távol kékesrózsaszínű színeket látni. A növényzet végigmegy az okkersárga, zöld, kék színek egész skáláján. A sziklák, a földek, a házak, a fatörzsek stb. a narancsszíntől az okkersárga-vörös színek egész skáláját magukba ölelik. Mivel hiányzik az élénkzöld, hiányzik a bíborszín is. Így érkezünk el Cézanne színeihez. Nincsenek egymásba folyó, összeolvadó színek, csupán színcsíkok, melyek egyformán fontosak és egyformán értékesek. Egy szép szőnyeghez hasonlóan a tájkép mintegy kiteríti egymás melletti, olykor monoton s egymásnak ellentmondó színeit. Ez a táj csak hosszas tanulmányozások után mondja meg titkát, véleményem szerint talán éppen ebből az okból van itt a klasszicizmus bölcsője.”

Az ellentét szembeszökő, ha például a Cévennes-hegység túlsó lejtőit vesszük szemügyre, azaz, amikor már végleg elhagytuk a földközítengeri övezetet, érdemes felfigyelnünk a különbségre. Thueyts fölött, az Ardèche-megyében, midőn már magunk mögött hagytuk az utolsó gesztenyefákat, egy nagyhullámú fennsíkra érünk, a háttérben, nyugat felé hosszú, kevésbé hangsúlyozott vonalakkal, északkeleten a Gerbier de Jones és a Mézenc-hegység merész taréjával, amely igazi hegységként rajzolódik ki a láthatáron. Benyomásunk az, mintha országot és éghajlatot cseréltünk volna. A színek mások, világosabbak, szelídek, mintegy mérsékeltek. A sápadtabb égen, melyen nyugatról jövő felhők futnak át, megérezni az óceán távoli jelenlétét. A Földközi-tenger közelebb esik, mégis meg kell feledkeznünk róla. A déli szelek olykor ide is elhosszítják a nagy esőket, de ez már végső határ; nyugatról szemerkélő eső jön naponkint, mely csak nedvesít, de nem rombol. Minden élvezetes zöldek, a háttérben a sárga szín alkotja. A falvak tónusa nyers. A házak teteje piros, az a benyomás, hogy a fennsíkon, hegyek között vagyunk. Ami a földművelést illeti, a gabona szegényes, sok a mező, a szarvasmarha szép, sok az igásbarom. Íme egyike a nagy francia határoknak.

Ezeknek a színeknek a leltárát nagyszerűen összeállították festőink, egy árnyalattal kevésbé jól írónk, akik ilyenformán értékesen hozzájárultak a földközítengeri övezet geográfiájához. (...)

Van azonban még egy, nagyobb mértékben mindez ideig felderítetlen birodalom, az illatok birodalma. Nem hiszem, hogy az illatok geográfiáját elkészítették volna másként, mint szétszórta, összefüggéstelen, tehát geográfiailag értéktelen feljegyzésekben. Holott vitathatatlanul minden vidéknek, minden országnak, minden civilizációnak megvan a maga meghatározott illata. Kipling Utazások és illatok című füzetében két alapillatot különböztetett meg országonként: a tüzelőfa és a főzésnél használatos fűszerek szagát; ehhez még hozzá lehetne tenni a ruházat szagát, a természetben pedig a fák vagy a füvek illatát.

Érdekes árnyalatok és megkülönböztetések bontakoznak ki az ilyenszerű megfigyelésből. A Provence-i tengerpart számomra a *garrigue* füveinek, a napsütésben felmelegedő fügefának, az égetett olajfának és olajleveleknek s mint-

egy távolból az erdőégés szagának az érzékletét ébreszti föl. Mindez tipikusan mediterrán vonás, de van még egyéb is.

Azok az utazók, akik gyakran látogatták a Földközi-tenger keleti részét, ehhez a vidékhez a birka- és a birkafaggyú, az aloefa tüzén sült húsok szagát is társítják, egyszóval az egész konyhaművészetet. Isztambulban a Földközi-tenger keleti vidékének illatai küzdenek a közeli Oroszország illatával. Kairó és Jeruzsálem környékén a karavánokkal jövő nomádok ruháiban finom sivatagillat érzékelhető. Jellemző keleti vagy afrikai illat ez, finom parfümök és a rothadás dohának keverékével, a mely Ázsia mélyéből jön. Ez az illat felhatol a Földközi-tenger nyugati vidékére, eléri Provence kikötőjét, némileg benyomul a szárazföldre, aztán megáll. Észak felől jövet végső áramlatait vajjon hol érzékelik a finomszaglásúak? Talán Avignonban, de semmiképpen ettől északra, Valence-ban és Tournonban semmiesetre sem.

Nagyon érdekes, noha nehéz feladat volna a Földközi-tenger illatainak geográfiáját megírni. Mint a színek esetében, ezúttal is helyes volna az irodalomhoz folyamodni, amely nem maradt közönyös e tényekkel szemben. Az ilyenmódon megvont határok bizonyára nem volnának a vámhatárokhoz hasonló módon pontosak: bizonytalanság mutatkozna, fénykörök jelentkeznek, dagályszerű, ideiglenes kiterjedések, talán még illatszigetek vagy távolról jövő illatcsatornák is mutatkoznának, de mindenképpen valami valóságos és geográfiailag jelentős tény körülhatárolása lenne az eredmény.

Végső eredményünk tehát – a tétel mindig ugyanaz – a földközítengeri táj egysége. A tájkép mindenütt azonos, mindenütt ugyanazokat a vonásokat mutatja, egységet ad a civilizációnak, mert hiszen ebben a minden partlakó számára egységes díszletben maga a tenger a vonzás és a kisugárzás központja. A földek, amelyek körül fogják ezt a tengert, mind feléje néznek, a tenger a súlypontjuk, még akkor is, ha a politikai főváros, mint Madrid, Páris vagy Kairó, kívül esik az övezeten.

A Földközi-tenger vidékének egyéniségét megerősítik ellentétei: ellentéte az óceánokkal, a sivatagokkal, az összefüggő kontinensek geológiai szerkezetével; ez a tenger meghatározza önmagát.

Nincs ennél tanulságosabb tájkép. A tudóst az arányok érzékére oktatja, a festőt a vonalakra és a síkokra, az írókat a szerkesztésre. „Szemben mélységes kék színeivel – írja Paul Morand –, lehetetlen szerkezetnélküli művet írni.” Paul Valéry így vélekedik: „A napvetette árnyékok voltak az első megfigyelés, amelyből egy egész geometriai tudományág, a projektív geometria tudománya születhetett. Örökösen fátyolozott ég alatt senki sem gondolt volna erre, mint ahogy az idő mérését sem intézményesítették volna.” Annak a vonzásnak ellenére, amit a ragyogó déli tenger a romantikusokra gyakorol, ez a vidék a klasszicizmus bölcsője. A klasszicizmus itt született s talán, ha majd mindenhol fenyegetik s hitelét veszti, itt fog végső menedéket találni.

Kolozsvári Grandpierre Emil fordítása
(Budapest, 1947, FRANKLIN TÁRSULAT – A BÚVÁR KÖNYVEI)

André Siegfried (1875–1959) francia akadémikus, geográfus, író.